

Inauguració de l'exposició "L'utilitat química als llibres i catàlegs"

Biblioteca de Física i Química, Universitat de Barcelona

5 d'octubre de 2011

Prenc la paraula en representació de la Comissió d'Usuaris i de la Comissió del Fons Antic de la Biblioteca de Física i Química, per donar compte de forma molt resumida de les activitats de la biblioteca i per fer una introducció a l'exposició temporal que avui inaugurem, per setè any consecutiu.

Pel que fa a l'activitat de la biblioteca, podeu trobar en qualsevol moment informació actualitzada al seu bloc. Em limitaré, per tant, a comentar des del punt de vista de la Comissió d'Usuaris la situació general de la nostra biblioteca. Podeu imaginar que aquesta ve marcada per les restriccions pressupostàries que pateix la universitat i la societat en general. Això ens ha exigut un esforç suplementari d'optimització de recursos, que permetés mantenir un ritme adequat d'adquisició de noves monografies, obres de referència i manuals d'estudi. Si bé no hem pogut evitar la pràctica desaparició de les subscripcions de revistes impreses, hem aconseguit que pel 2011 les restriccions no afectin a les subscripcions electròniques ni les bases de dades més importants. Ens preocupa profundament, però, que amb les anunciades reduccions pressupostàries pel 2012, ens acabi resultant impossible mantenir un flux d'informació suficient per a una activitat científica d'excel·lència, com correspon a un campus que té aquesta denominació, el BKC o Barcelona Knowledge Campus.

Hem d'insistir un any més que una Biblioteca de Referència com és aquesta, dipositària del més gran llegat d'informació científica en les àrees de física i química de Catalunya i, possiblement d'Espanya, hauria de ser capaç de conservar i millorar aquest patrimoni per a les generacions futures. Donat que les tecnologies digitals són de naturalesa canviant (qui se'n recorda dels disquets, dels discos flexibles o de les fitxes perforades?), i la seva renovació té un cost elevat, no hi ha cap garantia que tota la informació de que avui disposem tan sols en format digital pugui ser accessible a mig o llarg termini. Un país amb visió de futur hauria de disposar de repositoris d'informació en paper, com a assegurança davant l'obsolescència dels suports, el programari i el maquinari digitals.

Aquest últim any s'ha intensificat la tasca de recuperació de llibres antics de química o física absents a la nostra biblioteca però que es trobaven a altres centres de la

UB o al dipòsit de Cervera, de manera que s'ha incrementat el catàleg del Fons Antic de Física i Química en més de 400 volums. Amb aquestes tasques anem creant les condicions per què aquest Fons esdevingui una col·lecció de referència, per a l'estudiant de la ciència com de la seva història.

Vull recordar-vos que a la web del Fons Antic hi trobareu diversos serveis (<http://www.bib.ub.edu/evirtuals/fonshistoric/index.html>). En l'apartat d'opuscles podreu trobar documents descarregables d'autors com Einstein, Lavoisier, Francesc Carbonell o Newlands. La Collectanea proporciona informació sobre obres completes o compilacions de més de 200 autors destacats per la seva contribució al desenvolupament de la física i la química. L'Antiquària, base de dades d'obres antigues de diverses biblioteques barcelonines, resta pendent de fer-se accessible a través d'Internet, però pot ser consultada in situ pels investigadors interessats. Per últim, en la secció d'exposicions temporals podeu veure els llibres i documents que han format part de les sis anteriors.

Hem de destacar també la iniciativa del personal de la biblioteca, d'organitzar una mostra de material bibliogràfic relacionat amb Marie Sklodowska Curie, en commemoració del centenari de la concessió del premi Nobel pel descobriment del radi i el poloni. Una felicitat coincidència fa que avui sigui el dia elegit per l'Acadèmia Sueca per anunciar la concessió del premi Nobel de química de 2011, que ha estat atorgat a Daniel Shechtman, pel seu descobriment dels quasicristalls.

Enguany, coincidint amb l'Any Internacional de la Química, el tema de l'exposició del Fons Antic és l'utilitat de laboratori, indissociablement lligat a l'evolució i a la imatge d'aquesta ciència. L'exposició presenta una àmplia mostra de llibres provinents del Fons Antic, però també de la Biblioteca de Reserva, i de les biblioteques de Lletres, del Campus de Mundet i de Filosofia, Geografia i Història. Els exemplars exposats no han estat triats amb criteris històrics o científics. Hem volgut més aviat potenciar els aspectes iconogràfics i seleccionar aquelles obres que descriuen les formes dels aparells, la destresa manual necessària per a manipular-los, o els colors associats a les reaccions químiques descrites. Hi trobareu també algunes il·lustracions dels estris precursors de les actuals ulleres de seguretat, o manuals com el de Michael Faraday, *Chemical Manipulation*, amb instruccions detallades per al disseny d'un laboratori i una pormenoritzada descripció dels utensilis que ha de contenir.

També hi trobareu la monumental col·lecció de l'obra de referència coneguda com Houben-Weyl, que amb el títol "Methoden der Organische Chemie" cobreix tot el segle XX i que es continua publicant sota el títol "Science of Synthesis". En aquesta obra es pot veure el tractament que rebien els mètodes sintètics fa un segle, amb nombroses il·lustracions dels aparells necessaris, que contrasta amb els volums actuals, on tan sols hi ha descripcions textuais i equacions químiques.

Els plats forts de l'exposició són les mostres de llibres antics i de catàlegs comercials. Entre els primers és especialment interessant el llibre *De distillatione*, publicat per Giovanni della Porta el 1608, que afegeix a la seva detallada descripció de l'art destil·latòria unes il·lustracions de gran valor visual i històric. També podreu trobar dos clàssics de la metal·lúrgia de mitjans del segle XVI, la *Pirotechnia* de Biringuccio Vanuccio i *De re metallica* de Georg Agricola, que ens ofereixen descripcions gràfiques detallades de laboratoris amb els seus pertrets. És destacable també el curs de química de Nicolas Lémery, publicat inicialment el 1675 i que esdevingué manual de referència a tot Europa durant vuitanta anys gràcies a les nombroses edicions en diverses llengües.

Pel que fa als catàlegs comercials, tradicionalment considerats com material de rebuig, aquesta exposició vol reivindicar el seu valor com a fons documental de l'evolució del material de laboratori i del teixit de fabricants i distribuïdors que han tingut un paper rellevant en el desenvolupament de la química. Malauradament, la seva consideració de material obsolet tan aviat com perden la seva utilitat comercial ha fet que en conservem una mostra molt reduïda. Amb motiu d'aquesta exposició volem fer una crida a tots aquells que conservin catàlegs antics, què en facin donació a la biblioteca per a conservar i posar a disposició dels historiadors de la ciència aquestes fonts documentals tan especials.

La mostra també dedica una secció a les obres literàries que fan referència a laboratoris químics, i inclou autors com Chaucer, Goethe, Balzac, Dumas, Poe, Andersen, Conan Doyle, García Márquez o Sampedro. També *Les Mil i Una Nits*, llibre del qual s'ha extret una de les "cites de la setmana" amb què la nostra Facultat celebra l'Any Internacional de la Química.

Com a contrapunt a les imatges dels llibres, l'exposició presenta algunes peces emprades antigament als nostres laboratoris. Entre elles trobareu aparells per a la generació de corrents de gasos, peces per a destil·lacions com el matràs de Claisen o

una varietat de condensadors, i fonts de calor com ara forns o els becs Bunsen, Mecker o Teclu.

En paral·lel s'obre també avui, a les vitrines del vestíbul del carrer Pascual Vila, una interessantíssima mostra de sobres de primer dia i altres objectes relacionats amb la química, de la col·lecció particular del Dr. Miquel Seco, professor de la Facultat de Química. Tot plegat compona, creiem, un mosaic visualment atractiu i evocador que ha d'afavorir la reflexió sobre l'ofici de químic i els seus instruments.

Abans de concloure vull anunciar-vos que, per iniciativa de les Facultats de Física i de Química, i gràcies al suport de les empreses BASF i Solvay, així com de les Societats Catalanes de Química i de Física, en els propers dies s'instal·larà a la lluern de l'hemeroteca l'obra Homenatge als Elements de l'artista Eugènia Balcells, de la qual hom preveu fer un acte de presentació pública el dia 27 d'octubre. Es tracta d'una gran obra mural que reuneix dues de les icones més representatives de la química i la física, la taula periòdica i els espectres d'emissió dels elements. D'aquesta obra tan sols se n'han fet vint exemplars, i la nostra biblioteca tindrà l'honor de ser la primera institució en gaudir-ne. S'ha fet també una edició en format de pòster que es pot adquirir a la copisteria de la facultat, o a la llibreria virtual de l'Institut d'Estudis Catalans.

Finalment, he de fer constar l'agraïment de la Comissió d'Usuaris a les persones i institucions que han fet possible aquesta exposició. Al Sr. Antoni Pacareu, pel seu assessorament i per la donació de diversos catàlegs. A l'empresa Trallero i Schlee, que ens ha facilitat una reproducció de l'històric aparell de vidre de Liebig. A Torrero y Mas per la cessió de catàlegs. A la directora de la Biblioteca, Isabel Parés, qui amb discreció i perseverància ha estat una peça clau per què avui arribem a la setena exposició anual del Fons Antic. A tot el personal de la biblioteca, en particular a Anna Gomar i Núria Hombravella. Als directors de les biblioteques de reserva, de Lletres i de Filosofia i Geografia i Història. Volem fer constar també el nostre sincer agraïment a la Societat Catalana de Química, la Societat Catalana de Física, la Facultat de Química i la Facultat de Física que, com cada any, han donat el seu suport per a la realització i la difusió d'aquest acte. I per últim, al Dr. Antonio García-Belmar █ per acceptar la nostra invitació d'il·lustrar aquesta inauguració amb la seva conferència, i a tots vostés per acompanyar-nos avui.